

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (ATA 122)

1. Ders

CUMHURİYETİN İLANINDAN ÖNCE YAŞANAN
GELİŞMELER VE ATATÜRK DEVRİMLERİ

Haftanın Hedefi

Bu haftaki konular ile Cumhuriyet'in İlanından Önce Yaşanan Gelişmeler, Türkiye İktisat Kongresi'nin Toplanması, Milletvekili Seçimleri ve Halk Fırkasının Kurulması, Ankara'nın Başkent Oluşu ve Atatürk Devrimleri, Siyasal Alanda Yapılan Devrimlerden Cumhuriyet'in İlanı, Halifeliğin Kaldırılması ve 1924 Anayasası incelenecektir.

- Cumhuriyet'in İlanından Önce Yaşanan Gelişmeler ve Olaylar
- Türkiye İktisat Kongresi'nin Toplanması (17 Şubat-4 Mart 1923)
- Milletvekili Seçimleri (Haziran 1923) ve Halk Fırkasının Kurulması (9 Eylül 1923)
- Ankara'nın Başkent Oluşu (13 Ekim 1923)

Haftanın Hedefi

- Atatürk Devrimleri
- Siyasal Alanda Yapılan Devrimler
- Cumhuriyet'in İlanı (29 Ekim 1923)
- Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)
- 1924 Anayasası

CUMHURİYETİN İLANINDAN ÖNCE YAŞANAN GELİŞMELER ve OLAYLAR

Türkiye İktisat Kongresinin Toplanması (17 Şubat-4 Mart 1923)

I. Türkiye İktisat Kongresi, iktisadi bağımsızlığın oluşturulması için yapılan ilk Kongre olması açısından çok önemli bir toplumsal ve ekonomik değişimi oluşturmaktadır. TBMM Hükümeti, İstiklal Savaşı'nın kazanılmasından altı ay sonra Türkiye'nin ilk İktisat Kongresi'ni toplamıştır. Lozan Konferansı devam ederken 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de "Yeni Türkiye'nin ekonomi politikasını oluşturmak" için toplanan Kongre'nin amacını, Mustafa Kemal Paşa açılış konuşmasında şöyle açıklamıştır:

“Osmanlı Devleti hakikatte ve fiilen hürriyetten yoksun bir hale gelmişti. Bir devlet ki kendi halkına koyduğu vergiyi yabancılara koyamaz, gümrük işlemlerini, gümrük vergilerini memleketin ve milletin ihtiyaçlarına göre düzenlemekten men edilmiştir. Bir devlet ki yabancılar üzerinde yargı hakkını uygulamaktan yoksundur, böyle bir devlete bağımsız denilemez. Osmanlı Devleti hürriyetini kaybetmiş, yabancıların sömürgesinden başka bir şey değildi. Bir milletin doğrudan doğruya hayatı ile ilgili olan o milletin ekonomisidir. Osmanlı’nın çöküş sebepleri ekonomi sorunlarındandır. Zamanımız tamamen ekonomik sorunlardan başka bir şey değildir. Kılıç kullanan kol yorulur. Fakat saban kullanan kol her gün daha çok güçlenir. Kılıçla fetihler yapanlar sabanla fetihler yapanlara yenilmeye mahkumdurlar. Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar

ekonomik zaferlerle talandıırılmazlarsa kazanılacak başarılar yaşayamaz, az zamanda söner."

Kongre'nin, İktisat Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in teklifiyle İzmir'de yapılması tesadüfi değildir. İzmir'in işgalinden sonra tüm yurttaki direniş hareketleri artmış ve işgal, Milli Mücadele ateşini yakmıştı. Kongre'nin İzmir'de açılmasıyla, tüm yurttaki ekonomik alanda da benzer bir çaba içine girileceğı mesajı veriliyordu. Aynı zamanda İzmir, Türkiye'nin az sayıdaki sanayi ve ticaret merkezlerinden biri durumunda idi.

Bu kongrede “mesleki temsil ilkesi” de hayata geçirilmiştir. İşçi, çiftçi, köylü, sanayici, tüccar gibi tüm meslek grubundan temsilcilerin davet edildiği Türkiye İktisat Kongresi'ne 1135 kişi katılmış ve her grubun görüşü alınarak "Milli ekonomimizin temel ilkeleri" belirlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa kadınların da Kongreye hem üye hem de dinleyici olarak katılmasını istemiştir. İzmir’den çeşitli kurumlarda çalışan kadın amele Hayriye, Emine, Şefika, Münire ve Nigar hanımlar da üye olarak seçilmişler ve kongreye katılmışlardır. Kongrede belirlenen ilkeler "Misak-ı İktisadi Esasları" olarak adlandırılmış ve Kongre'ye katılanlar, ekonomik bağımsızlığın her koşulda titizlikle korunacağına ant içerek Kongre'yi sona erdirmişlerdir.

Misak-ı İktisadi Esasları 12 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler şöyledir:

1. Türkiye milli sınırları dahilinde eksiksiz bir istiklal ile dünyanın barış, gelişme ve ilerleme unsurlarından biridir.
2. Türkiye halkı milli hâkimiyetini kanı ve canı pahasına elde ettiğinden hiçbir şeye feda etmez ve milli hakimiyete dayanan Meclis ve hükümetine daima yardımcıdır.
3. Türkiye halkı tahribat yapmaz, imar eder. Bütün mesaisi ekonomik olarak memleketi yükseltmek gayesine yönelmiştir.

4. Türkiye halkı kullandığı eşyayı mümkün mertebe kendi üretir. Çok çalışır. Vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçar. Milli üretimi temin için gerektiğinde geceli gündüzlü çalışmak şiarıdır.

5. Türkiye halkı servet itibarıyla bir altın hazinesi üzerinde oturduğunu bilir. Ormanlarını evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar, yeniden orman yetiştirir. Madenleri kendi üretimi için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır.

6. Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımız; taassuptan uzak dindarane bir sağlamlık, dayanıklılık her şeyde esasımızdır. Her zaman faydalı yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı geleceğine, topraklarına, insanlarına ve mallarına karşı yapılan düşman bozgunculuğu ve propagandalarından nefret eder ve daima bunlarla mücadele etmeyi vazife bilir.

7. Türkler irfan ve marifet aşığıdır. Türk her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir. Fakat her şeyden önce memleketinin malıdır. Eğitime verdiği önem nedeniyle Kandil Günü'n aynı zamanda kitap bayramı olarak kutlar.

8. Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlalaşması ile beraber sağlımızın ve hayatımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir. Bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ata mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedeni terbiyenin yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve ehemmiyeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.

9. Türk dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve kurumlarına düşman olmayan milletlere daima dosttur. Yabancı sermayesine karşı değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan kurumlarla ilişkide bulunmaz. Türk ilim ve sanat yeniliklerini neredede olursa olsun doğrudan doğruya alır ve her türlü ilişkide fazla aracı istemez.

10. Türk, açık alın ile serbestçe çalışmayı sever, işlerde tekelcilik istemez.

11. Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar birbirlerini candan severler. Meslek, zümre itibariyle el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak, anlaşmak için seyahatler ve görüşmeler yaparlar.

12. Türk kadını ve erkeğı çocuklarını İktisadi Misak'a göre yetiştirir.

Görüldüğü gibi "Misak-ı İktisadi Esasları"yla, milli bir ekonomi politikası oluşturmaktan fazlası yapılmış, millet iradesine dayalı yeni laik devletin toplum, hukuk ve devlet düzenini oluşturmaya yönelik temel esaslar belirlenmiştir.

I. Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararların konu başlıkları özetle şunlardır:

- a. Çalışma özgürlüğü esas kabul edilecek
- b. Reji (Tütün Tekeli) kaldırılacak, tütün ekim ve ticareti serbest bırakılacak
- c. Aşar vergisi kaldırılacak
- d. Ekonomik gelişmeye katkısı olmak ve kanunlarımıza uymak koşuluyla yabancı sermayeye karşı çıkılmayacak

- e. İhracat, hayvancılık , ormancılık, madencilik ve yerli üretim teşvik edilecek
- f. Anonim şirketlerin kurulmaları kolaylaştırılacak
- g. Milli bankalar kurulacak
- h. Demiryolları inşasını hükümetçe bir programa bağlanacak
- i. Tarımsal kredi düzene sokulacak.
- j. Amele yerine işçi denecek
- k. Çalışma süresi 8 saate indirilecek

Gazi Mustafa Kemal Paşa da şu sözlerle Türkiye İktisat Kongresi'nin önemini özetlemektedir:

"Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir, çok tarihidir. Nasıl ki, Erzurum Kongresi felaket noktasına gelmiş bu milleti kurtarmak hususunda Misak-ı Milli'nin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilk temel taşları olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, milli tarihimizde en kıymetli ve yüksek hatırayı kazınmışsa, kongremiz de milletin ve memleketin hayat ve gerçek kurtuluşunu sağlayacak çıkış noktası kuralın temel taşlarını ve esaslarını ortaya koymak suretiyle tarihte büyük ün ve çok kıymetli bir hatırayı kazanmış olacaktır."

Milletvekili Seçimleri (Haziran 1923) ve Halk Fırkası'nın Kurulması (9 Eylül 1923)

23 Nisan 1920 tarihinde açılan I. Meclis'in milletvekilleri, Meclis'e katılma tarzları itibariyle üç ayrı gruba ayrılmıştı. Bunlar 19 Mart seçim genelgesine göre seçilen, Meclisi Mebusan üyesi olup Ankara'ya gelen ve Yunanistan ve Malta'dan sürgünden gelen milletvekilleri idi. Bu nedenle milletvekillerinin tek bir siyasi görüş altında birleştiğini ya da herhangi bir siyasi partiyi temsil ettiğini söylemek mümkün değildir. I. Meclisi oluşturan milletvekillerinin tartışmasız tek ortak amacı Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmektir. Ne var ki, henüz Milli Mücadele yıllarında milletvekilleri arasındaki farklılıklar I. Meclis'te gruplaşmalara yol açmıştır. Bazıları şunlardır:

- Müdafaa-i Hukuk Grubu (Hakları Savunma Grubu)
- İstiklal Grubu (Bağımsızlık)
- Tesanüd Grubu (Dayanışma)
- Halk Zümresi Grubu (Halk Grubu)
- Islahat Grubu (Reform)
- Yeşil Orducular
- İttihatçılar
- Komünistler

Grupların faaliyet ve çekişmeleri, zaman içinde Meclis'in çalışmalarını yavaşlatacak bir nitelik kazandı. Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in çalışmalarına yeniden hız kazandırmak üzere 10 Mayıs 1921'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurdu ve seçimle grubun başkanlığına getirildi. Bu grubun programı iki ana maddeden oluşmaktaydı:

1-Misak-ı Milli esasları çerçevesinde ülke bütünlüğünü, milli bağımsızlığını koruyarak, bütün resmi ve özel kuruluşların bu amaca hizmet etmelerini sağılamak

2-20 Ocak 1921 Anayasası'na uygun olarak siyasi ve sosyal çalışmalara başlamak. Mustafa Kemal Paşa'nın bu girişimi neticesinde Meclis'teki bazı gruplar dağılmış ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu içinde yer almıştı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının oluşturduğu gruba “Birinci Grup” adı verilmiştir. Grubun dışında kalan milletvekillerinin oluşturduğu topluluğa ise "İkinci Grup" adı verildi.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'na muhalif bulunan İkinci Grup, en etkili muhalefetini Saltanatın kaldırılışından sonra 2 Aralık 1922'de Meclis'e sundukları Seçim Kanunu'nun Değiştirilmesi Hakkında Teklif sırasında yapmıştır. Muhalefete göre Mustafa Kemal Paşa, askerlik sanatının gereğini yapmış ve yurdu kurtarmıştı, işi bitmişti. Bu nedenle köşesine çekilmeli ve politikaya karışmamalıydı. Bunu gerçekleştirmek için Mustafa Kemal Paşa'nın milletvekili seçilmesini önlemeye çalıştılar. Muhalefet, Seçim Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle "TBMM'ye üye seçilebilmek için Türkiye'nin mevcut sınırları içinde doğmuş olmak ve seçim çevresinde en az 5 yıl ikamet etmek" şartını getirmeyi teklif ediyordu.

Teklif e göre, Selanik doğumlu ve askerlik mesleğinden dolayı herhangi bir ilde 5 yıl ikamet edememiş olan Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'e girmesi mümkün olamayacaktı. Ancak muhalefetin bu teklifi Meclis'te itibar görmemiş ve bu girişime karşılık Mustafa Kemal Paşa, 6 Aralık 1922'de yeni bir siyasi parti kurulacağını açıklamıştır. 1 Nisan 1923 günü yayınlanan seçim beyannamesi ile kamuoyuna duyurulan "Halk Fırkası" 9 Eylül 1923 tarihinde resmen kurulmuştur. Halk Fırkasının kuruluşuyla siyasi örgütlenme süreci tamamlanıyordu. Seçimler sonunda partinin genel başkanlığına Mustafa Kemal Paşa getirilmiş, 10 Kasım 1924 tarihinde fırkanın adı "Cumhuriyet Halk Fırkası" olarak değiştirilmiştir.

TBMM kurulduğu günden itibaren yoğun bir şekilde çalışarak İstiklal Savaşı'nı tamamlamıştı. Saltanatın kaldırılmasından sonra siyasal açıdan bölünmeye başlayan ve iyice yorulmuş olan I. TBMM'nin 16 Nisan 1923 tarihinde çalışmalarını sona erdirmesi ve yeni seçimlerin yapılması kararlaştırıldı. Haziran 1923'te tamamlanan seçimler neticesinde Halk Fırkası Meclis'te çoğunluğu elde etti. II. TBMM, 2 Ağustos 1923'te açılmış ancak gerekli çoğunluk sağlanamadığından ilk toplantısını 11 Ağustos 1923'te yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa, 13 Ağustos 1923'te yaptığı Meclis açılış konuşmasında "Yeni Türkiye devleti bir halk devletidir, halkın devletidir.

Geçmiş kurumlar ise bir şahıs devleti idi, şahısların devleti idi" sözleriyle yeni Meclis'in izleyeceği siyaseti de ilan etmektedir. Halk Fırkası mensuplarının çoğunluğu oluşturduğu II. TBMM, tüm faaliyet devresi boyunca yeni devletin "Milli hakimiyete" dayalı esaslarını ortaya koyarak devrimlerin öncülüğünü yapmıştır.

Ankara'nın Başkent Oluşu (13 Ekim 1923)

Milli M¼cadele yıllarında Ankara merkez durumunda idi. Ankara'nın merkez olarak tercih edilmesinde pek çok etken rol oynamıştı. Ankara, Anadolu'nun ortasında savaş cephelerine eşit uzaklıkta stratejik açıdan çok elverişli bir yerdeydi. İstanbul'dan gelen demiryolları Ankara'da sona eriyordu. Sahip olduğu bu avantajlı konum dolayısıyla savaşın yönetimi ve haberleşme, Ankara'dan kolaylıkla yür¼tülebilirdi. 23 Nisan 1920 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa vatani kurtarma çalışmalarını Anadolu'nun bu küçük kentinden sürdürdü.

23 Nisan 1920-11 Ağustos 1923 tarihleri arasında Ankara'da görev yapan ve Kurtuluş Savaşı'nı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yöneten Meclise "İlk Meclis" denilmiştir. TBMM'nin İkinci dönemi seçimlerin yapılmasıyla 11 Ağustos 1923'te başlamış ve başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Lozan Antlaşması'nın onay tarihi olan 23-24 Ağustos 1923'te işgal kuvvetleri askerleri boşaltma işlemine başlamış ve 6 Ekim 1923'te işgal kuvvetleri tamamen İstanbul'u terk etmişlerdir.

Bu gelişmenin ardından hükümet merkezinin neresi olacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Bazı milletvekilleri, İstanbul'un Başkent olmasını istemişlerdir. Hatta bazı yabancı devletler elçilerini Ankara'ya göndermeyeceklerini söylemişler, muhalif grubu desteklemişlerdir. Yurdumuz düşmanlardan kurtulduktan sonra 13 Ekim 1923 günü İsmet Paşa ve dört arkadaşı Ankara'nın başkent olması için Türkiye Büyük Millet Meclisine yasa önerisi verdiler. Öneri Mecliste oylandı ve kabul edildi. Böylece Ankara, yeni Türkiye Devleti'nin başkenti oldu.

ATATÜRK DEVRİMLERİ

Siyasal Alanda Yapılan Devrimler

İstiklal Savaşı'nın kazanılmasıyla kalıcı bir barış ortamı doğmuştu. Bu barış ortamını sürekli kılmak için öncelikle tam bir siyasi istikrara, huzura ihtiyaç vardı. Türk Devrimin başlangıcından beri çoğulcu bir yapının kurulmasına özen gösterildi. Mustafa Kemal Paşa'nın en büyük amacı ilk önce her yönden bağımsız bir devleti bütün kurumlarıyla sağlam bir biçimde yaşama geçirmektir. Bunun için öncelikle "ulusal egemenlik" ilkesinin tüm kurumlara yerleştirilmesi gerekiyordu. TBMM, kayıtsız şartsız egemenliğe sahipti.

Ancak 23 Nisan 1920 tarihinde kurulan devletin bir başkanı yoktu. Oysa devleti temsil edecek, yürütme gücüne yön verecek, yasaları yürürlüğe sokacak, ulusun birliğini simgeleyecek bir kişiye her devlette ihtiyaç vardı. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele yıllarında Başkomutan ve Meclis Başkanı olarak bir devlet başkanı gibi davranıp, boşluğu doldurmayı başarabilmişti. Ancak Saltanatın kaldırılmasından sonra bu boşluk bir sorun haline gelmişti.

I. Cumhuriyet'in İlanı (29 Ekim 1923)

Cumhuriyet, dilimize Arapça cumhur kelimesinden geçmiştir. Cumhur; halk, ahali, büyük kalabalık demektir. Cumhuriyet ise halka dayanan, gücünü halktan alan bir devlet şeklini ifade eder. Bu anlamda iktidarın millete ait olduğu bir sistemdir. Bu nedenle cumhuriyette egemenlik bir kişi veya zümreye değil, toplumun bütün kesimlerine aittir. Geniş manada cumhuriyet, milletin egemenliğini kendi elinde tuttuğu ve bunu belli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığı ile kullandığı devlet biçimidir.

Lozan Barış Anlaşması'nın 24 Temmuz 1923'te imzalanması, seçimlerin yapılması ve Halk Fırkasının kurulması, Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra sıra devletin şeklinin belirlenmesine gelmişti. Yeni Türk Devleti'nin temelinde “Milli Egemenlik” prensibinin bulunduğu tespit edilmiş olmasına rağmen, devletin yönetim şekli açıkça belli olmamıştı. 1921 Anayasası'nın ihtiyaçlara yeterince cevap verememesi nedeniyle sık sık hükümet buhranları yaşanıyordu. 23 Ekim 1923 günü Başbakan Fethi Bey'in istifa etmesi ve yeni hükümetin bir türlü kurulamaması, Meclis'in çalışma güçlüğünü ortaya koyarken ülkenin içinde bulunduğu durumun ciddiyetini de gözler önüne sermişti.

1923 yılının 28 Ekim akşamı Çankaya'da yeni bir hükümet kurulabilmesi için çalışmalar sürerken, Mustafa Kemal Paşa "Yarın Cumhuriyet'i ilan edeceğiz" sözleriyle, ülkenin yaşadığı hükümet buhranlarının ortadan kaldırılmasının yolunu açıkladı. Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle hazırlanan yasa tasarısı önce parti grubunda kabul edildi, ardından TBMM'de benimsendi. Yapılan Anayasa değişikliği ile Cumhuriyet 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edildi. Devletin adı Türkiye Cumhuriyeti oldu. Cumhurbaşkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçildi. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, başbakanlığa İsmet Paşa'yı atadı. Böylece aynı zamanda Meclis Hükümeti sisteminden kabine sistemine geçilmiş oluyordu.

Öte yandan bazı milletvekilleri Mustafa Kemal Paşa'ya Halifelik görevini de üstlenmesini önermiş, bazıları da acele edilmemesi ve konunun enine boyuna görüşülmesini istemişti.

Mecliste yaptığı konuşmada Abdurrahman Şeref Bey de şu sözleri söylemiştir:

“Hükûmet şekillerinin teker teker sayılmasına gerek yoktur.

Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir,

dedikten sonra, kime sorarsanız sorunuz, bu Cumhuriyettir. Biz şimdi çoktan doğmuş olan çocuğun adını koyuyoruz. Ama bu ad, bazılarına hoş gelmeyecekmiş, varsın gelmesin.”

II. Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)

Arapça kökenli olan halife sözcüğü, Hz. Muhammed'in halefi, kendisinden sonra yerine kaim olmak üzere İslam camiasının en yüksek kişisinin, yani imamının unvanı olarak kullanılmıştı. Hz Muhammed'in vefatından sonra onun vekili olarak kurduğu devleti ve toplumu yönetecek olanlara verilen Halifelik unvanı ancak ilk dört halife döneminde siyasi, askeri ve dini otoriteye sahip olarak işlevini yerine getirebilmişti.

Dördüncü Halife Hz. Ali döneminden itibaren yaşanan karışıklıklardan sonra halifelik, Emeviler döneminde babadan oğula geçerek bir saltanat makamı haline gelmişti. Abbasiler döneminde siyasi ve askeri etkinliğini tamamen kaybeden Hilafet Bağdat'ın Moğollar tarafından ele geçirilmesinden sonra özellikle 15. yüzyıldan itibaren devletlerini İslami esaslara göre yöneten hükümdarların kullandığı bir unvan halini aldı.

Yavuz Sultan Selim'in 1517 Ridaniye Seferi sonrasında Mısır'daki Memluk Devleti'ni yıkıp kutsal emanetleri İstanbul'a getirmesiyle Hilafet Osmanlı Devleti'ne geçti. Hilafetin Osmanlı Devleti'ne geçtiği zamanlarda bu unvana çok büyük bir önem atfedilmemişti. Ancak Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri bakımdan gerilediği ve Arap topraklarında ayrılıkçı fikirlerin oluşmasıyla devletin dış politikasında halifelik ön plana çıkmaya başladı. I. Dünya Savaşı sırasında cihat fetvası yayınlanarak halifelik etkin kılınmaya çalışılmıştı. Ancak büyük bölümü uzun süredir Avrupa devletlerinin sömürgesi olarak yaşayan Müslümanlar bu çağrıya itibar etmediler.

1 Kasım 1922'de saltanat ve halifelik makamının birbirinden ayrılarak halifelik makamının sürmesine karar verilmişti. Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra Halifenin varlığı siyasal sakıncalar yaratmaya başladı. Eski rejim yanlıları ve emperyalist devletlerin Müslüman danışmanları, halifelik makamını Türkiye Cumhuriyeti'nin aleyhinde kullanmaya çalışıyorlardı. Halife Abdülmecit Efendi TBMM Başkanının gönderdiği yönergeleri dikkate almamaya, ödenekleri az bulmaya başlamıştı.

Ayrıca Halife yetkilerini genişletmek için çalışıyordu, kendisine verilen ünvanları benimsiyor kılıç takma gibi iktidar sembollerine eğilim gösteriyor sarayda bazı milletvekili ve komutanları kabul ediyor, yabancı elçiliklere görevliler yolluyor yetkilerinin kısıtlanmasına karşı çıkıyor eski statüsüne dönüş için her türlü hazırlığı yapıyordu. Halifeye bağlı olan bazı devlet adamları Cumhuriyetin İlanına rağmen Halife'ye Padişahmış gibi saltanat geleneklerine uygun olarak davranıyorlardı

Mustafa Kemal Paşa, 1924 Ocak ayında İzmir'de ordu komutanlarıyla bir araya gelerek Halifenin tutumu üzerine onların fikirlerini aldı. Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1924'te Meclis açılış konuşmasında Cumhuriyet'in sağlamlaştırılması için gereğinin yapılacağını söylemiş ve 3 Mart 1924'te Halifeliğin Kaldırılması kararlaştırılmıştır. Meclis Hilafeti kaldırırken Osmanlı ailesi mensuplarının yurt dışına çıkarılmalarını öngören yasayı da kabul etmiştir. Böylece laiklik yolunda çok önemli bir adım atılarak Cumhuriyet rejimi güçlendirilmiştir.

Halifeliğin kaldırılmasının ardından bazı yenilikler yapılmıştır;

- Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir.
- Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmış, yerine Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti kaldırılmış, yerine Milli Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı kurulmuştur.

III. 1924 Anayasası

Anayasa en genel tanımıyla, devletin temel yapısını, yönetim biçimini, devletin temel organlarını ve bunların birbirleri ile ilişkileri ile kişilerin devlete, devletin kişilere karşı olan hak ve görevlerini düzenleyen en üst yasadır. Anayasal düzenin ortaya çıkış süreci, 1215'te İngiltere'de Kralın iktidarlarının sınırlandırılması ile başlamış ve 1776'da Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından 1789 Fransız İhtilali'nin açtığı yolda gelişerek bütün dünyayı etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'nin ilk Anayasası 1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi'dir. Bu Anayasa'yı yapan kurucu güç doğrudan Padişah'tı ve 1909 yılında yapılan bazı değişikliklerle Padişah'ın gücü 1 Kasım 1922 yılına kadar varlığını sürdürdü. 23 Nisan 1920'de ulusal egemenliğe dayanan yeni Türk Devleti kuruldu. 20 Ocak 1921'de yeni devletin ilk Anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edildi. 1921 Anayasası üç yıl yürürlükte kaldı. Rejimin sağlamlaştırılması amacıyla yeni bir Anayasa, 1924 Anayasası kabul edildi ve 36 yıl bu Anayasa yürürlükte kaldı.

1921 Anayasası'nda, TBMM'nin yaptığı Anayasa'nın nasıl değiştirileceği ile ilgili bir hüküm bulunmaması, kuruculuk yetkisinin II. Dönem TBMM'ye geçmesine yol açmıştır. TBMM tarafından hazırlanan Cumhuriyet'in ilk Anayasası 20 Nisan 1924'te Meclis'te oy çokluğuyla kabul edildi ve yürürlüğe girdi.

1924 Anayasası altı bölüm ve 105 maddeden oluşmaktadır. Birinci bölümde Genel Esaslar, ikinci bölümde Yasama Görevi, üçüncü bölümde Yürütme Görevi, dördüncü bölümde Yargı Görevi, beşinci bölümde Kişi Hak ve Özgürlükleri, altıncı bölümünde ise çeşitli yasalar bulunmaktadır. Anayasa'nın birinci bölümünde Cumhuriyet ve Güçler Birliği'nin temel ilke olduğu ifade edilmiştir. Anayasa'nın 1. maddesi "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" hükmünü içerir. Buna göre egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türk ulusu adına bu hakkı TBMM kullanır. Meclis'in üstünlüğü ilkesi mutlaklıdır.

Güçler birliğinin doğal bir sonucu olarak yasaları yapma ve onları yorumlama yetkisi Meclis'e aittir. Anayasa'ya aykırı yasaları inceleyip onları geçersiz kılacak bir mekanizma yoktur. Yargı gücü tamamen Meclis'e bağlıdır. Cumhurbaşkanı bir yasayı ancak bir kez yeniden görüşölmek üzere Meclis'e geri gönderebilir. Ayrıca savaş ilanı, barış ve diğer uluslararası antlaşmaların yapılması, para basımı gibi yetkilerin tümü TBMM'ye aittir.

Yürütme gücü de sistem gereği TBMM'ye aittir. Meclis her zaman hükümetin üstündedir. Cumhurbaşkanı Meclis tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı da Meclis içinden bir milletvekilini başbakan olarak atar. Başbakan, Bakanlar Kurulunu ve hükümet programını oluşturur ve Meclise sunar. Meclis'ten güvenoyu alırsa hükümet çalışmaya başlar. Güçler birliği ilkesi gereği her zaman Meclisin hükümeti denetleme ve düşürme yetkisi bulunmaktadır.

1924 Anayasası hazırlandığında Evrensel İnsan Hakları Doktrini henüz belirmemişti. Bununla birlikte Anayasada her Türk'ün özgür doğup yaşadığı belirtilmiş ve belli başlı siyasal özgürlükler yurttaşlara tanınmıştır. Ancak özgürlüklerin nasıl sınırlandırılacağı belirtilmediği için uygulamada geniş ölçüde sınırlamalarla karşılaşmıştır.

1924 Anayasası ile TBMM “Olağanüstü Yetkilere Sahip Bir Meclis” niteliğinden çıkmıştır. Meclis, bu Anayasa ile kendini bağlamıştır. Anayasa ile ulus egemenliğine dayanan Cumhuriyet'in sahipleri Türklerdir. Türklük ise etnik değil hukuksal bir kavram olarak ele alınmıştır. Türk devrimine yön veren ilk değişiklik 1924 Anayasasında 10 Nisan 1928 tarihinde "Türkiye devletinin dini İslamdır" hükmünün kaldırılmasıyla yapılmıştır. "Laiklik" ilkesinin Anayasa'ya girmesiyle, yönetimde ve siyasette izlenecek yol, Anayasa hükmü altına alınmıştır.